

F. ENGELS – NHÀ LÝ LUẬN LỐI LẠC VÀ CHIẾN SĨ CÁCH MẠNG VĨ ĐẠI TRONG PHONG TRÀO CỘNG SẢN VÀ CÔNG NHÂN QUỐC TẾ

VŨ THỊ XUÂN MAI^(*)
tổng thuật

Cách đây đúng 190 năm, vào ngày 28/11/1820, tại thành phố Barmen thuộc tỉnh Ranh, Đức, một con người đã được sinh ra mà cuộc đời và sự nghiệp gắn liền với sự nghiệp đấu tranh cho sự phát triển, tiến bộ của nhân loại và sống mãi trong khối óc, trái tim của hàng triệu con người yêu tự do, hoà bình, công lý và chính nghĩa,... cho đến tận ngày nay. Người đó chính là F. Engels. Nhân dịp kỷ niệm 190 năm ngày sinh của ông (1820-2010), Học viện Chính trị – Hành chính quốc gia Hồ Chí Minh phối hợp với các bộ, ban, ngành trung ương và các học viện, các trường đại học trong nước long trọng tổ chức Hội thảo khoa học quốc gia với chủ đề "F. Engels - nhà lý luận lối lạc và chiến sĩ cách mạng vĩ đại trong phong trào cộng sản và công nhân quốc tế". Ban tổ chức đã nhận được 135 bản báo cáo tham luận. Nội dung bài viết dưới đây là những nội dung chính được trình bày và thảo luận tại Hội thảo.

1. F. Engels - tuổi trẻ của một thiên tài

F. Engels sinh ra vào lúc châu Âu bắt đầu cảm thấy cơn lốc của cách mạng. Chú bé F. Engels bắt đầu con đường vào đời bằng khoảng thời gian “nghỉ giải lao” giữa hai màn cách mạng; màn thứ hai nổ ra vào năm 1830 khi F. Engels vừa mười tuổi. Những năm tháng trôi qua, cách mạng ngày một lớn mạnh và cũng là khoảng thời gian F. Engels ngày càng trưởng thành.

Họ nhà Engels là những người hâm mộ chủ nghĩa nhân đạo. Ông của F. Engels cho rằng, đạo Cơ đốc là một bộ nguyên tắc dùng để duy trì trật tự xã hội. Vì vậy, những năm tháng thơ ấu của F. Engels tràn đầy niềm tin vào

Chúa và ông cũng là một tín đồ thành tâm nhất của nhà thờ. Nhưng đến tuổi 14-15, tiếp cận với phái Hegel trẻ, F. Engels nhận biết vai trò của lý trí và bắt đầu biết suy nghĩ một cách độc lập và biết phê phán. Qua thời gian, với trí thông minh thiên bẩm của mình, dần dần trên giá sách của F. Engels những cuốn sách tôn giáo biến mất và lần lượt hiện ra là các cuốn “Công cuộc khôi phục vĩ đại của khoa học” của F. Bacon, “Đối thoại” của Galileo Galilei, “Luận văn về ánh sáng” của R. Descartes,... đây là những tác phẩm của các nhà triết

---

^(*) ThS., Học viện Chính trị – Hành chính quốc gia Hồ Chí Minh.

học tự nhiên đã giải đáp tương đối đầy đủ những vấn đề mà F. Engels từng suy nghĩ nát óc. Sự thay đổi nhận thức và hành động của F. Engels đã làm bố cậu giận dữ và không tránh khỏi những trận đòn roi. Tuy nhiên cậu đã lớn và trong cuộc tranh luận với bố, F. Engels bằng lý luận sâu sắc đã đáp lại: “Ba không bằng lòng vì con bắt đầu hoài nghi nhiều cái. Nhưng hai thế kỷ trước đây, Descartes chẳng đã từng khám phá ra sự hoài nghi là một hoạt động của hoài nghi đó sao? Châm ngôn của ông ta ‘Tôi tư duy, do đó tôi tồn tại!’ Đó cũng là châm ngôn của con”.

Vào những năm 1835-1840, F. Engels đến tuổi trưởng thành cũng là lúc cách mạng tạm thời xếp các bao đạn lại, không giễu trên đường phố mà đi trên các trang báo, ngày hôm nay vũ khí của cách mạng là một khối óc. Đây là lúc F. Engels dần cảm nhận được ý chí cách mạng ở châu Âu, mỗi trái tim trung thực là một trái tim chiến sĩ.

Những năm 1841-1846 cơn lốc cách mạng lật vùn vụt những trang lịch sử, mở ra một thời đại mới cũng là lúc F. Engels hai mươi tám tuổi. Lần đầu tiên trong đời vào sinh nhật mình, F. Engels không hôn lên đôi má dịu dàng của mẹ. Hôm đó lần đầu tiên anh hôn lên lá cờ rực rỡ của cách mạng, bắt đầu thời kỳ trưởng thành của Engels.

2. Nhân cách cao thượng, tình bạn thủy chung của F. Engels

Từ một học sinh đầy mơ mộng, một chàng trai giàu lòng nhân đạo, nồng nhiệt, yêu tự do đã dùng thi ca làm vũ khí biểu lộ sự đồng cảm với nhân dân và khát vọng tương lai; từ con đường tự học, học trong sách báo, trong các câu lạc bộ khoa học, trong tổng kết thực tiễn và trong sự phấn nộ của xã hội đương thời,

F. Engels đã trở thành một nhà bác học. Trên con đường học tập và nghiên cứu, F. Engels đã gặp K. Marx lần thứ nhất vào năm 1842 và lần thứ hai vào mùa Hè năm 1844. Hai con người từ những hoàn cảnh xuất thân, môi trường giáo dục và quá trình đào tạo rất khác nhau, nhưng có điểm tương đồng bởi trí tuệ thiên tài và trái tim nhiệt huyết, đã trở thành hai người đồng chí, hai người bạn, một tình bạn vĩ đại và cảm động, gắn quện tình đồng chí sắt son chung thủy. Từ việc nghiên cứu triết học, kinh tế chính trị học, với thiên tài quan sát thực tế và óc khái quát sáng tạo lý luận, hai ông đã đồng sáng lập nên một học thuyết khoa học – cách mạng vạch thời đại – học thuyết Marx.

Trên con đường nghiên cứu khoa học và hoạt động đấu tranh cho sự ra đời và thắng lợi của CNCS khoa học, F. Engels luôn là người bạn, người đồng chí thủy chung, chia sẻ ngọt, đồng cam cộng khổ với K. Marx, bảo vệ chủ nghĩa Marx ngay cả khi K. Marx đã qua đời.

Những người cộng sản trên thế giới đều biết rằng nếu không có sự giúp đỡ hết lòng của F. Engels, K. Marx khó có điều kiện vật chất để hoàn thành những tác phẩm đồ sộ của mình, đặc biệt là bộ “Tư bản”. Hơn thế nữa, trên bình diện lý luận, ngoài những tác phẩm thiên tài của riêng mình, ông còn giúp K. Marx rất nhiều về mặt khoa học. F. Engels đã có công đầu trong việc hoàn chỉnh và cho xuất bản phần còn lại của bộ “Tư bản”. Ngay cả những tác phẩm hai người cùng trực tiếp viết, F. Engels bao giờ cũng tuyên bố: những tư tưởng chủ đạo của các tác phẩm ấy hoàn toàn là của bạn ông – K. Marx.

Với việc hoàn thành một khối lượng công việc vô cùng đồ sộ, khó khăn trong chỉnh lý, biên tập và cho xuất bản

Quyển II, Quyển III bộ “Tư bản”, F. Engels đã xây cho người bạn vĩ đại của mình một đài tưởng niệm vinh quang và chói lọi. Chủ nghĩa Marx chỉ mang tên một mình Marx thôi là đủ. Đó là đề xuất của chính F. Engels. Ông cũng tự đánh giá rằng, bản thân ông cũng có những đóng góp nào đó trong sự nghiệp và tư tưởng của K. Marx, song những gì mà ông làm được thì không có ông, K. Marx cũng làm được, còn những gì mà Marx làm được thì ông và những người khác không thể nghĩ tới.

Sinh thời, mặc dù F. Engels rất khiêm tốn, luôn tự nhận mình là cây vĩ cầm thứ hai bên cạnh K. Marx, luôn khẳng định vai trò sáng lập hàng đầu là thuộc về K. Marx, nhưng những người nghiên cứu về chủ nghĩa Marx đều nhận thấy những đóng góp to lớn, dấu ấn sâu đậm của F. Engels trong việc hình thành và phát triển chủ nghĩa Marx. Chính K. Marx đã đánh giá F. Engels là một trong những đại biểu xuất sắc nhất của CNXH hiện đại. V. I. Lenin khẳng định “Muốn đánh giá đúng đắn những quan điểm của Marx, tuyệt đối phải đọc những tác phẩm của người cùng tư tưởng và người cộng tác gần gũi nhất của Marx là F. Engels. Không thể nào hiểu được chủ nghĩa Marx và trình bày đầy đủ được chủ nghĩa Marx nếu không chú ý đến toàn bộ những tác phẩm của Engels”.

3. F. Engels – người đã góp phần làm cho triết học trở thành “chủ nghĩa duy vật hoàn bị”, thành “công cụ nhận thức vĩ đại”

Cùng với K. Marx và độc lập với K. Marx, F. Engels đã dành cả cuộc đời nghiên cứu khoa học tạo nên cuộc cách mạng vĩ đại trong lịch sử tư tưởng triết học nhân loại bằng việc xây dựng và phát triển chủ nghĩa duy vật biện chứng

và chủ nghĩa duy vật lịch sử, đồng thời gắn kết chức năng thế giới quan của triết học với chức năng phương pháp luận của nó thành một thể thống nhất trong việc xem xét giới tự nhiên, đời sống xã hội và tư duy con người, thành khoa học không chỉ “giải thích đúng thế giới”, mà còn “tham gia vào quá trình cải tạo thế giới” và do vậy, F. Engels đã làm cho triết học, như V. I. Lenin nhận xét, trở thành “chủ nghĩa duy vật triết học hoàn bị”, thành “công cụ nhận thức vĩ đại”.

Với chủ nghĩa duy vật lịch sử, cùng với K. Marx, F. Engels đã thực hiện một cuộc cách mạng trong toàn bộ quan niệm về lịch sử thế giới bởi vì lần đầu tiên các *quy luật phát triển của xã hội loài người* được đưa ra ánh sáng, bao gồm hệ thống các quy luật: quy luật quan hệ sản xuất phù hợp với trình độ phát triển của lực lượng sản xuất; quy luật cơ sở kinh tế của xã hội quyết định kiến trúc thượng tầng của xã hội, tồn tại xã hội quyết định ý thức xã hội chứ không phải ngược lại; kinh tế xét đến cùng quyết định chính trị; quy luật về sự thay thế lẫn nhau như một quá trình lịch sử tự nhiên của các *hình thái kinh tế - xã hội*,

Những tác phẩm mà F. Engels viết cùng với K. Marx cũng như những tác phẩm của riêng F. Engels đã trở thành những tác phẩm kinh điển, trong đó lần đầu tiên nhiều luận điểm, nguyên lý, quy luật và phạm trù của triết học mà K. Marx và ông xây dựng đã được trình bày một cách có hệ thống. F. Engels còn là người đầu tiên vận dụng phép biện chứng duy vật vào việc nhận thức những quy luật của tự nhiên, nhờ đó, đã phát hiện ra ý nghĩa triết học sâu sắc của chúng, đưa ra những tiên đoán thiên tài về mối liên hệ giữa triết học

với khoa học tự nhiên, về sự phát triển của khoa học trong tương lai, đồng thời chứng minh rằng chủ nghĩa duy vật biện chứng và phép biện chứng duy vật là cơ sở lý luận, phương pháp luận không chỉ cho các khoa học xã hội, mà còn cả các khoa học tự nhiên và khoa học kỹ thuật.

4. *Cống hiến của F. Engels trong học thuyết giá trị thặng dư – phát hiện vĩ đại thứ hai của học thuyết Marx*

Những cống hiến của F. Engels qua các công trình đầu tay như “Lược thảo phê phán khoa kinh tế chính trị”, “Tình cảnh của giai cấp lao động ở Anh”, cùng những bài viết về kinh tế, chính trị, xã hội của nước Anh lúc bấy giờ đã bác bỏ những quan điểm lý luận tôn sùng chế độ tư hữu nói chung, chế độ sở hữu tư sản nói riêng, vạch trần bí mật của chế độ bóc lột, áp bức, chế độ cạnh tranh vô chính phủ, nạn khủng hoảng và thất nghiệp, nạn bần cùng đói khổ, địa vị kinh tế – xã hội của giai cấp công nhân trong xã hội tư bản. Trên cơ sở dự báo có tính khoa học và cách mạng mang bản chất nhân văn sâu sắc, F. Engels truy tìm nguyên nhân sâu xa của những tệ nạn xã hội, những nỗi thống khổ của giai cấp công nhân: đó là chế độ sở hữu tư nhân tư sản. Trong chế độ đó, lực lượng sản xuất công nghiệp đã phát triển và tạo ra nhiều của cải nhưng “nạn giàu – nghèo, đau khổ do chính sự thừa thãi đẻ ra” lại ngày càng tăng lên.

Với những phát hiện và những tư tưởng, quan điểm thể hiện trong các công trình nghiên cứu ngay từ thời gian đầu của F. Engels, như K. Marx nhận xét, đã gợi mở và tạo cảm hứng cho K. Marx một hướng nghiên cứu mới, đúng đắn về xã hội tư bản, hướng nghiên cứu chuyển từ triết học và luật học sang nghiên cứu kinh tế chính trị học. Từ đó,

K. Marx đã phát hiện ra quy luật kinh tế cơ bản của CNTB – quy luật giá trị thặng dư. Cùng với K. Marx, F. Engels đã vạch rõ quá trình phát sinh, phát triển của phương thức sản xuất TBCN, nêu lên những mặt tiến bộ, đồng thời cũng vạch rõ những khuyết tật và mâu thuẫn của CNTB. Từ đó hai ông đã chỉ ra rằng, phương thức sản xuất TBCN tất yếu sẽ bị thay thế bởi phương thức sản xuất mới, cao hơn, tiến bộ hơn, đó là phương thức sản xuất CSCN.

5. *Cống hiến đặc sắc của F. Engels trong việc phát hiện sứ mệnh lịch sử toàn thế giới của giai cấp công nhân – phát hiện vĩ đại thứ ba của học thuyết Marx*

Từ bỏ vị trí xuất thân của mình, F. Engels đã lăn lộn, gắn bó với phong trào công nhân; với tấm lòng trung thành vô hạn và lập trường kiên định; với trí tuệ thiên tài và sự mẫn cảm về chính trị, F. Engels đã quan sát, cảm nhận trực tiếp nhu cầu bức thiết của một giai cấp bị áp bức, bóc lột nặng nề nhất trong xã hội tư bản và phát hiện ra lực lượng xã hội có vai trò chủ đạo trong cuộc đấu tranh nhằm xoá bỏ áp bức, bóc lột của CNTB, xây dựng CNCN - đó là giai cấp công nhân.

Có thể khẳng định, theo V. I. Lenin, việc phát hiện ra sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân là “điểm trọng yếu trong học thuyết Marx”. Từ đó học thuyết Marx trở thành vũ khí sắc bén, ngọn đuốc soi đường cho phong trào đấu tranh của giai cấp công nhân, đưa phong trào công nhân từ đấu tranh tự phát đến tự giác, từ “giai cấp tự mình” đến “giai cấp cho mình”.

Cống hiến của F. Engels đối với phong trào công nhân quốc tế được thể hiện sinh động thông qua 10 năm tồn tại của Quốc tế I và hoạt động của ông trong phong trào công nhân quốc tế cho

đến tận cuối đời. Sau khi Quốc tế I ngừng hoạt động, rồi Quốc tế II ra đời, vấn đề thống nhất phong trào công nhân quốc tế, đặc biệt là sự thống nhất tư tưởng của phong trào được F. Engels hết sức quan tâm. Ông đấu tranh mạnh mẽ, kiên quyết chống những khuynh hướng tư tưởng ảnh hưởng xấu đến phong trào công nhân, nhất là đấu tranh chống chủ nghĩa cải lương và chủ nghĩa vô chính phủ, khẳng định vị trí, vai trò quan trọng của chủ nghĩa Marx trong phong trào công nhân.

Khi đánh giá công lao to lớn của F. Engels đối với phong trào đấu tranh cách mạng của giai cấp vô sản thế giới, V. I. Lenin viết: “Sau bạn ông là K. Marx, Engels là nhà bác học và người thầy lỗi lạc nhất của giai cấp vô sản hiện đại trong toàn thế giới văn minh. Từ ngày mà vận mệnh đã gắn liền K. Marx với F. Engels thì sự nghiệp suốt đời của hai người bạn ấy trở thành sự nghiệp chung của họ. Cho nên muốn hiểu F. Engels đã làm gì cho giai cấp vô sản thì phải nhận rõ ý nghĩa của học thuyết và hoạt động của Marx đối với sự phát triển của phong trào công nhân hiện đại”.

6. F. Engels bảo vệ, phát triển chủ nghĩa Marx, góp phần làm cho chủ nghĩa Marx trở thành bất diệt

Cũng như K. Marx, F. Engels không bao giờ coi lý luận của mình là học thuyết hoàn hảo, đã xong xuôi và buộc mọi người phải rập khuôn, sao chép, mà luôn đòi hỏi phải phát triển lý luận thông qua nghiên cứu thực tiễn, tổng kết thực tiễn.

F. Engels kiên quyết bác bỏ những mưu toan giáo điều hoá học thuyết Marx, biến học thuyết đó thành một mô những công thức bất biến. Đồng thời,

ông đấu tranh với bất cứ người nào coi thường sự tiến bộ của khoa học, coi thường những điều kiện và những nhu cầu xã hội mới nảy sinh. Khi tình hình thay đổi và cuộc sống hiện thực đặt ra những vấn đề mới, ông dũng cảm xem xét lại ngay cả những quan điểm của mình. Ông thẳng thắn thừa nhận sai lầm của mình và K. Marx trong thời kỳ bão táp cách mạng 1848-1852 khi nhận định về tình hình thế giới, về CNTB, về phương pháp, sách lược cách mạng của phong trào công nhân,... Ngay cả một số nhận định trong “Tuyên ngôn của Đảng Cộng sản” sau này đã được F. Engels cùng K. Marx thừa nhận nếu được viết lại thì cũng cần bổ sung và yêu cầu những người cộng sản “bất cứ ở đâu và bất cứ lúc nào, việc áp dụng những nguyên lý đó cũng phải tùy theo hoàn cảnh lịch sử đương thời, và do đây không nên quá câu nệ vào những biện pháp cách mạng nêu ra ở cuối chương II”.

Là nhà tư tưởng quân sự thiên tài, F. Engels còn là người có công đặt nền móng xây dựng và phát triển học thuyết mácxít về quân đội, về chiến tranh, bảo vệ thành quả cách mạng. Những đóng góp của F. Engels trong lĩnh vực khoa học, nghệ thuật quân sự góp phần làm phong phú, sâu sắc hơn di sản lý luận của chủ nghĩa Marx trong kho tàng tri thức, văn hoá nhân loại, một mẫu mực về sự vận dụng sáng tạo chủ nghĩa duy vật biện chứng, chủ nghĩa duy vật lịch sử vào nhận thức, giải thích lĩnh vực đặc biệt phức tạp là chiến tranh và hoà bình, quân sự và quốc phòng, khởi nghĩa vũ trang và đấu tranh cách mạng, xây dựng quân đội cách mạng và bảo vệ Tổ quốc.

7. Ý nghĩa và những giá trị các luận điểm của F. Engels đối với cách mạng Việt Nam

Vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Marx-Lenin, trong đó có những tư tưởng thiên tài của F. Engels, Đảng ta do Chủ tịch Hồ Chí Minh sáng lập và rèn luyện đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ giải phóng dân tộc, thống nhất Tổ quốc, đưa cả nước quá độ lên CNXH và hiện nay đang lãnh đạo công cuộc đổi mới. Qua gần 25 năm đổi mới đất nước cho thấy, đổi mới là yêu cầu bức thiết của sự nghiệp cách mạng, là vấn đề có ý nghĩa sống còn. Tuy nhiên đổi mới không phải là phủ định sạch trơn thành tựu và cách làm trước đây, mà là khẳng định những gì trước kia hiểu đúng và làm đúng, loại bỏ những gì hiểu sai, làm sai, hoặc những gì trước kia đúng nhưng nay không còn phù hợp, bổ sung nhận thức mới và cách làm mới, đáp ứng yêu cầu thực tiễn của cách mạng. Đổi mới không phải là từ bỏ mục tiêu CNXH, mà là làm cho CNXH được nhận thức đúng đắn hơn, xây dựng hiệu quả hơn. Quá trình này không phải là xa rời chủ nghĩa Marx-Lenin và tư tưởng Hồ Chí Minh, mà là nhận thức đúng, vận dụng sáng tạo và phát triển học thuyết, tư tưởng đó, nắm vững bản chất khoa học và cách mạng của nó, lấy đó làm nền tảng tư tưởng và kim chỉ nam cho hành động cách mạng, dùng lý luận đó làm cơ sở quan trọng để đánh giá tình hình, với tinh thần nhìn thẳng vào sự thật, đánh giá đúng sự thật, lấy đó làm cơ sở xuất phát để hoạch định đường lối đổi mới.

Những tư tưởng của F. Engels về triết học, kinh tế chính trị, CNXH khoa học,... đến nay vẫn còn nguyên tính thời sự và có ý nghĩa quan trọng đối với công cuộc đổi mới đất nước ta, nhất là trong việc nhận thức và làm sáng tỏ quy luật vận động tất yếu của cách mạng Việt Nam: đi lên CNXH bỏ qua chế độ TBCN. Trong công cuộc đổi mới đất nước, chúng

ta cũng nhận thức sáng tỏ hơn sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân, tăng cường vai trò lãnh đạo đất nước của Đảng Cộng sản Việt Nam trong bối cảnh hội nhập quốc tế, xây dựng nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, xây dựng nên dân chủ XHCN với Nhà nước pháp quyền của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân và hướng đến xã hội “Dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”.

Tham luận được trình bày tại Hội thảo:

1. GS. TS. Lê Hữu Nghĩa: F. Engels – nhà lý luận lỗi lạc và chiến sĩ cách mạng vĩ đại trong phong trào cộng sản và công nhân quốc tế.
2. GS. TS. Hoàng Chí Bảo: F. Engels và chủ nghĩa Marx.
3. PGS. TS. Đặng Hữu Toàn: F. Engels xây dựng và phát triển triết học duy vật biện chứng.
4. PGS. TS. Trần Văn Phòng: Quan niệm của F. Engels về mối quan hệ giữa triết học và khoa học tự nhiên.
5. ThS. Phan Thành Nam: Quan điểm của F. Engels và mối quan hệ giữa chính trị và kinh tế – ý nghĩa thực tiễn ở Việt Nam hiện nay.
6. PGS. TS. Nguyễn Quốc Phẩm: Những quan điểm có giá trị của F. Engels về chủ nghĩa xã hội khoa học và ý nghĩa đối với Việt Nam hiện nay.
7. PGS. TS. Dương Văn Sao: Tư tưởng của F. Engels về công đoàn và việc phát huy vai trò của công đoàn trong xây dựng giai cấp công nhân.
8. PGS. TS. Bùi Thị Ngọc Lan: Quan điểm phát triển bền vững của F. Engels và ý nghĩa thời đại.

(xem tiếp trang 6)